

Fritidshemslärarens yrkesroll –

en studie av fritidshemslärarens yrkesroll och
lärarlegitimationen

Av: Noreen Bukhari och Mats Millberg

Handledare: Katarina Mattson

Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande

Examensarbete 15 hp | Utbildningsvetenskap C 30 hp

Fritidshemspedagogik | vårterminen 2016

Grundlärarutbildning med interkulturell profil med inriktning mot fritidshem

SÖDERTÖRNS HÖGSKOLA | STOCKHOLM
sh.se

Abstract

In this essay we will highlight the professional role and development of teachers and recreation centers during the 20th century. We will use the research of, among others, Finn Calander and Ann Pihlgren who have investigated and discussed the development of the recreation centers throughout the 20th century. The theoretical basis for the work is social constructivism and the socio-cultural perspective. By using this theories, we will attempt to explain how the recreation center and the recreations center teachers work has evolved and what has driven this development.

Furthermore, we will discuss the impact that the teachers' certification has on the school centers' teachers and their work. The teachers' certification has caused some confusion regarding the purpose of the recreation center teachers' mission, both in the universities where the new recreation center teachers' are trained and among the recreation teachers. We will compare our reasoning to Lgr 11 to see what the governing documents provides in terms of guidelines and guidance for the recreation center teacher profession.

The informants who have been interviewed in this work are four recreation center teacher with several years of experience in the profession. The schools where we conducted the interviews, were chosen on the basis of our prior internships there, and due to their geographical locations. The informants were interviewed about the schools they had previous experience of the profession and any disparity they experienced between their assigned work and the actual work, as well as, whether this had changed significantly during their time in the profession.

The interviewed informants described that they are no longer comfortable in the professional role they serve at schools as they feel more like extra teachers, something which they have not at all received training for, rather than the recreation center teachers that they are.

Keyword: leisure-time teachers, mission, experience, changes

Sammanfattning

I det här arbetet kommer vi att belysa fritidshemslärares yrkesroll och fritidshemmets utveckling från 1990-talet fram tills i dag. Vi kommer använda forskning av bland andra Finn Calander och Ann Pihlgren vilka har undersökt och diskuterat fritidshemmets utveckling genom 1900-talet. Teoretiska utgångspunkter för arbetet är socialkonstruktivismen och det sociokulturella perspektivet. Genom dessa teorier har vi försökt beskriva hur fritidshemmet och fritidshemslärares arbete har utvecklats och förändrats och vad som har styrts denna utveckling.

Vidare kommer vi att diskutera vad fritidshemslärares lärarlegitimation har för betydelse i deras arbete. Lärarlegitimationen har lett till en viss förvirring kring frågan om fritidshemslärares uppdrag, både på högskolorna där de nya fritidshemslärarna utbildas och bland de fritidshemslärare som redan är ute i arbetet. Vi kommer att koppla vårt resonemang till Lgr 11 och Lpo 94 för att se hur riktlinjer och vägledning för fritidshemslärarna formuleras i styrdokumentet och hur de överensstämmer med fritidshemslärares praktik.

Av de fyra informanter som intervjuats i arbetet var två fritidshemslärare nyutexaminerade och två med flera års yrkeserfarenhet. Två av skolorna där vi genomfört intervjuer har varit de skolor där vi haft vår verksamhetsförlagda utbildning (VFU) medan de övriga två valdes på grund av sitt intresse att medverka och sitt geografiska läge. Informanterna har berättat om vilka skolor de tidigare har arbetat på och vilka skillnader i arbetet de har sett under sin tid inom yrket.

De intervjuade informanterna beskriver att de inte känner sig bekväma i den arbetsroll de har och upplever sig mer som extra lärare snarare än som fritidshemslärare.

Nyckelord: Fritidshemslärare, uppdrag, kompetens, erfarenhet, förändring, lärarlegitimation

Innehållsförteckning

Abstract/Sammanfattning

Innehållsförteckning

1. Inledning och forskningsproblem	2
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte	4
1.3 Frågeställningar	5
2. Tidigare forskning	5
2.1 Ny fritidspedagogisk utbildning	5
2.2 Samarbete mellan skola och fritidshem	6
2.3 Dagens fritidshemsläroutbildning	8
3. Teori	9
3.1 Socialkonstruktivismen	9
3.2 Sociokulturella perspektivet	11
3.3 Teorierna som går hand i hand	13
4. Metod	14
4.1 Urval	14
4.2 Intervjumetod	15
4.3 Material	15
4.4 Genomförande	15
4.5 Reflektion över samarbete	16
4.6 Etiska överväganden	17
5. Resultat och analys	18
5.1 För- och nackdelar med yrket	18
5.2 Utbildningsbakgrund	21

5.4 Olika erfarenheter och olika arbetssätt	22
5.5 Det sociala samspelet i fokus	23
5.6 Lärarlegitimationen	24
5.7 Yrkesrollen i framtiden	25
6. Diskussion och slutsatser	26
6.1 Slutsatser	29
6.2 Fritidshemslärarens framtid	31
Litteraturlista	33
Bilaga 1 – Mail till skolorna	35
Bilaga 2 – Intervjufrågor	36
Bilaga 3 – Informanterna	37

1. Inledning och forskningsproblem

“Kan fritidshem och skola sluta fred?” skriver Stefan Helte, skribent på *Lärarnas Nyheter* 2013. I artikeln står att regeringen förklarat att fritidspedagoger inte skulle få legitimation som yrkesgrupp och att bara fritidshemslärare med den nya utbildningen d.v.s. inte fritidspedagoger, skulle få ansvara för undervisningen i fritidshemmen från och med 2015. Det blev en intensiv diskussion i Facebook gruppen *”Fritidspedagoger kräver lärarlegitimation”*. Fritidspedagogerna gav i denna blogg uttryck för en stark frustration och ilska över att fritidspedagogiken inte värdesattes och att fritidspedagogernas yrkesroll alltmer formades efter skolans behov.

Därefter startade Mikael Andersson, fritidspedagog på Maria Parkskolan i Helsingborg, en intresseförening vars mål var att *”stärka fritidspedagogens yrkesroll samt värna om yrkets särart”*. Andersson beskriver situationen som svår för fritidspedagogerna (Helte 2013).

Vi är två studenter som utbildar oss till grundlärare med inriktning mot fritidshem och vi går sista terminen på Södertörns Högskola. Under utbildningens gång har vi vid upprepade tillfällen träffat på motstridigheter i frågan om fritidshemslärarnas uppdrag. Både vi som skriver uppsatsen men också de övriga studenterna som går samma utbildning har känt stor förvirring kring frågan om fritidshemslärarnas uppdrag. Av den anledningen har vi valt att ägna vårt enskilda arbete åt denna fråga för att försöka bringa klarhet kring vilket arbete fritidshemslärarna egentligen utför på lektionstiden i den obligatoriska skolan och hur det stämmer överens med läroplanen.

I det här självständiga arbetet kommer vi i första hand att fokusera på fritidshemslärarnas uppdrag på skolorna och hur det ser ut i realiteten samt arbetet under skoldelen av dagen. Vi kommer beskriva vilka effekter sammanslagningen av skolan och fritidshemmet har fått för fritidshemslärarnas arbete och om det har skett en integrering mellan de två arbetskulturerna.

Ur ett samhällsligt perspektiv är det relevant att undersöka och beskriva frågan om fritidshemslärarnas verksamhet. Stor osäkerhet råder i frågan om fritidshemslärarnas uppdrag på skolorna då utbildningen på högskolan och Lgr 11 säger en sak om uppdraget och arbetet ute på grundskolorna förmedlar ett annat perspektiv. De olika riktlinjerna gör studenter och yrkesverksamma förvirrade och försvårar det praktiska arbetet.

Teoretisk utgångspunkt för arbetet kommer att vara socialkonstruktivismen och det sociokulturella perspektivet. Med det socialkonstruktivistiska perspektivet som utgångspunkt

kommer vi att diskutera om utvecklingen inom fritidshemsläraryrket har skett genom medvetna förändringar eller om det skett oreflekterat. Utifrån det sociokulturella perspektivet kommer vi att diskutera på vilket sätt utbildningen kan ha format hur fritidshemslärarna ser och upplever sig själva i dagsläget.

Med denna uppsats vill vi belysa fritidshemslärarnas arbete och roll i skolan, på fritidshemmet och rasterna. Oklarheter tycks råda i frågan om vad fritidshemslärarens uppdrag egentligen är. På vissa skolor har fritidshemslärarnas uppdrag varit att agera resurslärare till de ordinarie klass- och ämneslärarna under lektionstiden och de har haft begränsade möjligheter till inflytande i verksamheten. På andra skolor har fritidshemslärare haft en annan roll där de bedrivit egen undervisning, oftast i halvklasser, de har också hållit i lekar och övningar på lektioner, raster och fritidshem.

1.1 Bakgrund

Enligt Lgr 11 har skolan som social institution i uppdrag att förmedla kunskap, fostran och hälsa till nya generationer. För att kunna göra detta måste varje enskild skola ständigt utvärdera och kritiskt granska kunskapsbegreppet, vad är viktig kunskap och hur sker kunskapsutveckling. Vidare står att skolan är en institution som ska rymma fler olika kunskapsformer som tillsammans bidrar till en sammanhängande helhet inom skolans ramar (Skolverket 2011, s. 10). Här framhävs, precis som i texten ovan, vikten av olika kunskapsformer i skolan.

I Lgr 11 står det att genom en mångsidig, omväxlande och välbalanserad variation av olika arbetsformer ska skolan skapa en harmonisk utveckling för eleverna. De olika arbetsformerna med sina olika yrkeskulturer, skola, fritidshem och förskola, ska tillsammans komplettera varandra och berika elevernas utveckling (Skolverket 2011, s. 10). Detta innebär att de olika skolformerna behöver samverka för en pedagogisk helhet för eleverna men det som vi observerat är att fritidshemslärarna och deras kompetens kommer i skymundan i förhållande till de andra yrkesgrupperna inom skolan.

Det finns inga egentliga riktlinjer formulerade i några styrdokument som beskriver vad fritidshemslärarna ska arbeta med under skoldelen av dagen. Det finns dock formulerade

riktlinjer för fritidsdelen av dagen vilket underlättar den verksamheten (Pihlgren 2011, s. 39-40).

Fritidshemslärarnas uppdrag är specificerat i Lgr 11 första kapitel *Värdegrund och uppdrag* och även om fritidshemslärarna också ska följa de övriga kapitlen gällande kunskap beskrivs inget om fritidshemslärarnas arbete under skoldelen av dagen. Vad som däremot beskrivs är att fritidshemmet och fritidshemslärarna ska följa riktlinjerna för skolans värdegrund och uppdrag. Vidare ska fritidshemmet och fritidshemslärarna också följa de mål och riktlinjer som gäller utbildningen, dock endast i tillämpliga delar.

Enligt skolverket ska läraren samverka med andra lärare i arbetet för att nå utbildningsmålen vilka anger inriktningen för skolans arbete och ligger till grund för skolans kvalitetsutveckling (Lpo 94, s. 13). Utbildningsmålen anger därmed en önskad kvalitetsutveckling i skolan genom samverkan (Ibid, 94, s. 8). Vi tolkar detta som att samverkan är centralt och handlar om att fritidshemslärarnas och ämneslärarnas kompetenser ska komplettera varandra för att på detta sätt skapa en tvärprofessionell kunskap för barnens utveckling och därmed en god kvalitetsutveckling.

1.2 Syfte

Syftet med detta arbete är att beskriva utvecklingen inom fritidshemmet och fritidshemsläraryrket under de senaste decennierna, vad som har styrt denna utveckling och hur fritidshemslärarnas arbete och uppdrag har förändrats.

Genom att göra en studie, som omfattar styrdokument, tidigare forskning och intervjuer av fritidshemslärare, som tog examen som fritidspedagoger på 1990-talet och kompletterade sin utbildning till fritidshemslärare nyligen och nyutbildade fritidshemslärare, är tanken att undersöka vilka erfarenheter och upplevelser fritidshemslärarna har av de förändringar som skett från 90-talet fram tills i dag.

1.3 Frågeställningar

1. Hur har fritidshemslärarens uppdrag förändrats sedan slutet av 1990-talet fram till i dag?

2. Hur ser fritidshemslärare på sitt arbete och sin yrkesroll i dag?
3. Hur vill fritidshemslärare att yrket ska förändras i framtiden?

2. Tidigare forskning

Ann Pihlgren och Finn Calander är två forskare som genomfört var sin studie kring fritidshemslärarens yrkesroll. Ann Pihlgren beskriver i *Fritidshemmet* (2011) fritidshemmets framväxt men också hur arbetet ser ut i mer modern tid. Finn Calander beskriver i *Från fritidens pedagog till hjälplärare* (1999) dels fritidshemmets utveckling från det tidiga 1900-talet till dagens läge, dels om arbetskulturen som har vuxit fram mellan fritidshemslärare och ämneslärare på skolorna. Calander skriver om fritidshemslärare och lärares yrkesrelation i integrerade arbetslag samt förklarar vad ett arbetslag betyder.

Vi kommer att använda denna litteratur och nedan angivna forskning för att teckna en bild av hur fritidshemmen och fritidshemsläraryrket har förändrats genom åren samt hur fritidshemmet har börjat integreras med skolan.

Vidare kommer vi också referera till Anna Klerfelt och Björn Haglunds bok *Fritidspedagogik – fritidshemmets teorier och praktiker* som beskriver fritidshemmet ur ett teoretiskt, praktiskt och historisk perspektiv.

2.1 Ny fritidspedagogisk utbildning

I början av 1950-talet märkte barnträdgårdslärarinnorna att deras utbildning inte räckte till för eftermiddagshemmets verksamhet och dess åldersgrupp (Klerfelt och Haglund 2011, s. 24).

Calander skriver att eftermiddagshemmen var mer lika daghemmen än skolan, både när det gällde organisation och innehåll. Förskolelärarna och den personal som var ansvarig för de så kallade barnträdgårdarna kunde få tilläggsutbildningar vilket gjorde att de kunde arbeta i eftermiddagshemmen men bättre och mer specifikt utbildad personal behövdes för tjänsterna. Därför tillkom en annan utbildning inriktad mot den personal som skulle ha hand om eleverna under fritidsdelen av dagen, raster och efter skoldagens slut (Calander 1999, s. 24).

Det var förskolelärarkåren som kom med initiativet att skapa fritidspedagogutbildningen i Norrköping 1964. Från början var tanken att fritidspedagogerna skulle arbeta med barn i låg och mellanstadiet, men de som var utbildade fritidspedagoger kunde också ta tjänst inom äldreomsorgen (Calander 1999, s. 24).

Calander skriver i *Från fritidens pedagog till hjälplärare* att mellan 1975-1977 slogs fritidshemspedagogutbildningen och ämneslärarutbildningen ihop för att öka samarbetet och skapa mer förståelse mellan de två olika yrkesgrupperna. Förhoppningen var att genom ökad kunskap om varandras arbete och pedagogiska metoder utveckla verksamheten och en vilja att hjälpas åt för att lösa gemensamma eller enskilda problem i arbetet (Calander 1999, s. 20). Det som både särskiljer och håller ihop fritidspedagoger och ämneslärare är att de arbetar med olika pedagogiska metoder och verktyg men de har fortfarande hand om samma elever. Tillsammans skulle dessa yrkesgrupper komplettera varandra och skapa en pedagogisk helhet för eleverna.

Pihlgren beskriver att fritidspedagogens roll ändrades när skolan och fritidshemmet slogs ihop och fritidspedagogen och ämnesläraren skulle börja arbeta tillsammans i arbetslag. Skolan och fritidshemmen slogs ihop av flera anledningar. För det första skulle skolan och kommunen ekonomiskt effektiviseras, för det andra skulle användandet av lokalerna optimeras. Det tredje skälet var att öka elevernas allmänna trygghet i och med integreringen av lokalerna och att det skulle skapa mer kontinuitet i tillvaron för eleverna. Det fjärde skälet var tanken att sammanslagningen skulle underlätta elevernas inläring. Redan då, i mitten av 90-talet, refererade man till fritidspedagoger som hjälplärare under skoldelen av dagen (Pihlgren 2011, s. 34).

2.2 Samarbete mellan skola och fritidshem

Johansson beskriver att fritidspedagogen, en bit in på 1970-talet, betraktades som organisatör av fritiden för skolbarn. Här betonades att fritidshemmet skulle komplettera skolan och ge en meningsfull fritid för skolbarnen. Dock ansåg fritidspedagogerna att lärarnas och fritidspedagogernas arbetssätt var vitt skilda från varandra. Men det som förenade dem var att de arbetade med samma barn om dagarna (Calander 1999, s. 25).

När läroplan Lgr 69 kom till i samband med beslut om en integrerad gymnasieskola blev utbildning av fritidspedagoger en specialkurs inom den nya gymnasieskolan. Denna

utbildning blev till stor del en kopia av förskollärarytbildningen, fastän tyngdpunkten kom att ligga på hur man skulle ta hand om yngre skolbarn (Rudvall 2001, s. 22).

Calander skriver att samverkan mellan fritidshem och skola i modern mening uppdaterades först i och med barnstugeutredningen *Barns fritid* (SOU 1974:42) och SIA-utredningen (utredningen om skolans inre arbete SOU 1974: 531.). Syftet med utredningarna var att förklara de problem som uppkommit under de senaste årens skolreformer (Calander 1999, s. 18).

Några av de problem SIA-utredningen belyste var det kraftigt ökade behovet av specialundervisning och effekterna av den nyligen införda nioåriga skolgången. Problem fanns med oro och bristande disciplin i klasserna, lärarna hade svåra arbetsförhållanden i stora och heterogena klasser vilket hade rapporterats från både lärare och elever. Utredningen skulle särskilt uppmärksamma övergången mellan de olika skolformerna och mellan grundskolans olika stadier. Utredningen skulle också sätta in skolan i ett socialt och kulturellt sammanhang. Viktiga förslag i SIA-betänkandet var bland annat, samlad skoldag, ny arbetsorganisation med arbetslag, friare resursanvändning och en ny ledningsorganisation för skolan (Lärarnas historia 2010, s. 189).

Ett annat förslag som framkom var att fritidshemmets och skolans lokaler skulle slås ihop. Ett skäl till denna sammanslagning var ekonomiskt, då det var för dyrt med fritidshem i en byggnad och skolan i en annan (Calander 1999, s. 18).

Från hösten 1998 slogs skola, fritidshem och förskola ihop och alla tre verksamheterna fick en ny och gemensam läroplan, Lpo 94. Innan hösten 1998 var fritidshemmet beläget i egna lokaler, till exempel en lägenhet eller separat byggnad och sågs som en komplementär verksamhet till barnens hem. Syftet med sammanslagningen var att utöka fritidshemmets uppdrag med att komplettera skolan men också erbjuda barnen en meningsfull fritid och stöd i deras utveckling. Fritidshemmets uppgift var att ta emot barnen under den del av dagen då de inte var i skolan och under loven (Thorstensson & Johansson 2011, s. 14-15).

2.3 Dagens fritidshemslärarytbildning

I dagens läge anpassas utbildningarna till fritidshemslärare mer efter närheten till skolan och inte så mycket utifrån elevers tillvaro på fritiden (Calander 1999, s. 26). Exempel på hur utbildningen till fritidshemslärare är mer anpassad mot ett arbete i skolan är inslagen av kurser i bild, musik och idrott. Fritidshemslärare som har behörighet att undervisa i dessa ämnen kan få tjänster som lärare i dem. Fritidshemsläraren Hannah som medverkar i denna uppsats är ett exempel på det.

Fritidspedagogen på 1970-talet var relativt ny som yrkesgrupp och därför var det svårt att placera in den inom en social institution där denna kompetens kunde komma till användning. I dagens läge befinner sig fritidshemslärarna allt oftare i de dubbla arbetsrollerna fritidshemslärare och ämneslärare. Både då och nu var man osäker på vilken yrkesroll fritidspedagogerna och fritidshemslärarna skulle ha, vilket försvårar för fritidshemslärarna för de vet inte hur de ska utföra sitt yrke. Ämneslärarna har en befattning medan fritidshemslärarna har en kompetens som gör att de kan sättas in lite var stans i verksamheten.

Det finns en motsättning mellan skolans behov och fritidshemmets grundläggande uppdrag där fritidshemmets verksamhet fungerar som en buffertzon för skolans personal och behov. Fritidshemslärarna kan få uppgiften att gå in som vikarie när ordinarie lärare eller personal är sjuk eller på annat sätt frånvarande. Kommunala chefer, rektorer och politiker ser fritidshemmets lokaler som en tillgång, därför utnyttjas dessa även till andra ändamål som inte är kopplade till fritidshemmets funktion. Detta gör att fritidshemmet blir en skör verksamhet utifrån att både personal och lokaler ska anpassas mot två centrala uppdrag: den pedagogiska helhetssynen i skolan och det ekonomiskt effektiva resursutnyttjandet (Thorstensson – Ed & Johansson 2000, s. 25).

Pihlgren skriver att i början av 1990-talet gav kommunerna skolorna rekommendationen att bilda arbetslag, skolorna blev så småningom intresserade av förslaget och diskussioner började föras på allvar. För att ett arbetslag skulle bildas blev det aktuellt att ha en arbetsledare som kunde planera och strukturera arbetslagets verksamhet. Arbetslagsledaren erbjöds en lönehöjning för det extra arbetet. När beslutet om arbetslagsledare togs väckte det både positiva och negativa reaktioner, speciellt i fritidshemmets verksamhet, p.g.a. att det medförde en stor förändring i fritidshemmets traditionella organisation. Det nya arbetssättet kom med nya utmaningar och krav, speciellt för lärarna som i alla tider hade arbetat ensamma i klassrummet. Den första frågan som lärarna ställde var ”Har jag jobbat fel i alla dessa år? Varför ska vi vara två vuxna i klassrummet?” Just sådana frågor dök upp och en oro skapades inom skolans olika verksamheter. Alla elever och föräldrar var beroende av och respekterade

lärarna men nu skulle fritidspedagoger få ökad status och räknas in i samma lärarkategorier och vara med i klassrummet. Men tanken var att genom arbetslag skulle alla pedagoger samarbeta och överföra idéer och information till varandra, ensamarbeten ansågs pedagogiskt mindre konstruktiva, mer utsatta och svårare att hantera (Pihlgren 2011, s. 66ff).

Pihlgren skriver i *Fritidshemmet* att när arbetslag infördes i skolorna möttes det av både optimism och misstro från skolans personal. Beslutet om arbetslag ledde till många förändringar och på grund av detta kände många att det gamla, trygga och välkända systemet de var vana vid att arbeta efter nu försvann eller förändrades. Skulle det personliga inslaget i arbetet gå förlorat i och med samarbetet i arbetslagen var det många som undrade. Kraven på samarbetsförmåga ökade också vilket gjorde personalen obekvä. Vissa inom personalen kände sig överkörda då de inte varit med i beslutsprocessen kring införandet av arbetslag. De kände sig påtvingade en förändring och att följa en ny omorganisation.

Det positiva resultatet blev det ökade samarbetet mellan skolan, fritidshemmet och hemmet. Tillsammans hjälpte de varandra att fostra barnen. Samarbetet gjorde det också enklare att följa med i den snabba utvecklingen och arbetslaget kom att innebära en trygghet för fritidspedagogerna. De olika kompetenserna kompletterade varandra och alla kunde bidra med sin kunskap och ge fler perspektiv på hur de skulle bemöta elever (Pihlgren 2011, s. 67-68f).

3. Teori

I det här arbetet kommer den teoretiska utgångspunkten att vara socialkonstruktivismen och det sociokulturella perspektivet.

3.1 Socialkonstruktivismen

Socialkonstruktivismen är indelad i ett flertal olika delmoment, och i det här arbetet kommer vi utgå ifrån två av dem. I den första delen av socialkonstruktivismen handlar det om att problematisera vad som uppfattas som ett naturligt mönster eller fenomen. Detta görs genom att medvetet granska om företeelsen i fråga kan vara en produkt av mänskligt beteende eller om det är av naturen skapat (Barlebo Wenneberg 2010, s. 62). I den andra delen av socialkonstruktivismen handlar det om hur olika teorier förklarar hur den sociala verkligheten

människorna lever i är sammansatt och konstruerad. Dessa förklaringar är i form av ett flertal teoretiska utgångspunkter som söker visa hur det sociala samspelet fungerar mellan människor (Barlebo Wenneberg 2010, s. 69).

Valet av socialkonstruktivismen gjordes mot bakgrund av att teorin förklarar hur institutioner, så som skolor, kan förändras och utvecklas över tid. Vi kommer använda detta för att svara på frågan om skolan utvecklas av sig själv eller om det är en medveten förändring och i så fall vad som styr denna medvetna förändring. Vilken betydelse det får för verksamheten kommer vi att diskutera i kapitlet 6. Diskussion och slutsatser senare i uppsatsen.

Socialkonstruktivismen är ett kritiskt perspektiv som används för att problematisera och undersöka vad som generellt tas för given kunskap eller fakta, men som inte nödvändigtvis är det. Socialkonstruktivismen demaskerar, det vill säga avslöjar eller blottar mönster dolda i sociala konstruktioner och företeelser. Exempel på företeelser som kan tyckas självklara är frågan om högertrafiken. I Sverige har vi haft högertrafiken sedan 1967, men tittar vi på länder som England och Australien använder de sig av vänstertrafik fortfarande. Här handlar det alltså inte om att man kör på det ena eller det andra viset av naturliga skäl, utan det är sociala konstruktioner som ligger bakom dessa fenomen (Barlebo Wenneberg 2010, s. 57-58).

Traditionellt sett ser man på sociala institutioner som t ex familjen eller nationen, något som har vuxit fram av sig själv. Det antas vara naturliga inslag i det mänskliga livet som uppfattas på sätt och vis ha genomgått en evolution. Genom att använda sig av den socialkonstruktivistiska teorin kan man demaskera tankarna om det naturliga i vårt mänskliga beteende och se att det är konstruktioner skapade av människor och inte bara naturliga fenomen (Barlebo Wenneberg 2010, s. 161).

Vad som menas med detta är att om man utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv studerar vad som kan anses som naturliga fenomen, kan det visa sig att dessa fenomen snarare är produkter av mänskliga tankegångar. Om man studerar fritidshemslärarnas uppdrag utifrån detta perspektiv kan man se att uppdraget har formats i en samhällslig social och kulturell process där det politiska klimatet och skolans kultur haft stor betydelse för fritidshemslärarens arbete, uppdrag och utveckling.

3.2 Sociokulturella perspektivet

Valet av det sociokulturella perspektivet gjordes mot bakgrund av att perspektivet förklarar hur människor lär sig i alla sammanhang, men kanske framförallt genom interaktionen med andra människor i sociala situationer. Genom detta perspektiv har vi för avsikt att se hur fritidshemslärarnas syn på sitt uppdrag har formats av deras utbildning på högskolan och interaktionen med kollegor under deras yrkesverksamma år.

Säljö skriver att kunskapen om hur man ska utföra arbeten av olika slag, ex bygga ett hus, är inte kunskap som finns med i människans minnen från tidigare generationer eller inprogrammerat i våra hjärnor vid födseln. Dessa kunskaper är något som en människa tillägnar sig under en livstid. Säljö skriver vidare att hjärnan och dess kognitiva kapacitet är en av de viktiga komponenter i kroppen som gör vår extra ordinära inlärningsförmåga möjlig men att det är genom det sociala samspelet som inläringen och förståelsen för begrepp och händelsekedjor sker. Innebörd och mening är två centrala begrepp vid frågan om den sociala inläringen (Säljö 2000, s. 21).

Uppbyggnaden av ett samhälle är en långsam historisk process som skett genom interaktion mellan människor. Uppfinningar som skapats genom historien har uppfunnits på samma sätt, genom interaktion mellan människor och utbyten av tankar och erfarenheter. Genom att använda tidigare generationers uppfinningar och kulturella skapelser, så som skolan och fritidshemmet, tar vi på ett indirekt sätt del av de tidigare generationernas kunskaper och upptäckter. Det som har skett i ett historiskt perspektiv påverkar alltså det som sker i dag, både i frågan om att använda uppfinningar men också att vara en del av sociala intuitioner som skolan och fritidshemmet (Säljö 2000, s. 22).

Säljö skriver att det är genom de vardagliga samtalen och dialogerna med andra människor som vi tar till oss och erfar ny kunskap som också formar oss individer. Säljö menar att det är samtalet eller dialogen med andra som är det främsta sättet på vilket människan tar till sig ny kunskap. Vidare framkommer att de upptäckter och nya forskningsrön vetenskapsmän och forskare förmedlar till allmänheten integreras in i människans medvetande och med tiden kan denna kunskap bli så pass övertygande att den bli självklar och ter sig som ett fullkomligt naturligt inslag i människans tillvaro och medvetande (Säljö 2000, 47).

Säljö menar att inom det sociokulturella perspektivet är termerna *verktyg* och *redskap* centrala. I sammanhanget kan verktyg och redskap syfta till den språkliga förmågan, intellektuella redskap samt fysiska som armar, ben med mera men även mer materiella redskap så som grävskopan eller andra maskiner. Dessa redskap används när vi ska försöka

förstå och skapa oss en bild av omvärlden och ta till oss och förmedla information men också när vi verkar i den. Dessa redskap gör det enklare för människor att hjälpa och förstå varandra inom en social kultur (Säljö 2000, s. 20f).

Men förmedling eller inläring av kunskap kan också ske genom en form av envägs liknande kommunikation. Exempel på detta kan man se inom skolan där det är läraren som överför information genom att tala till en grupp elever som mottar den. Talandet är den undervisande lärarens ansvar medan lyssnandet och lärandet är elevens. Kommunikationen blir enkelriktad och lärandet en passiv konsumtion av vad som presenteras av läraren. Denna typ av kunskapsförmedling kallas för överföringsmetaforen, det finns en lärare som är sändare av kunskaper till elever som är mottagare. Man gjorde ingen skillnad på form och innehåll, fakta var levererad och därmed var undervisningen utförd (Säljö 200, s. 25).

Garfinkel beskriver att innan en forskare kan börja formulera teorier eller förklaringar kring personer eller beteenden måste forskaren grundligt studera de undersökta personernas vardagsliv och aktiviteter samt noggrant beskriva detta för att sedan kunna börja analysera det. Detta för att få en så exakt bild av de undersökta personerna som möjligt för att på det viset kunna undvika motsägelsefulla observationer (Barlebo Wenneberg 2010, s. 51).

Utvecklingen av en social institution kan ske gradvis som en oreflekterad självutveckling över tid, eller genom noggranna undersökningar och kritiska granskningar av verksamheten av både anställda och utomstående. För att kunna genomföra dessa studier krävs empiriska undersökningar av verksamheten (Ibid, 2010, s. 161ff). SIA utredningen är ett exempel på hur fritidshemmet och fritidshemsläraryrket medvetet har studerats och utifrån resultatet utvecklats under senare delen av 1900-talet. Utredningarna gjordes i syfte att förstå effekterna av sammanslagningen av skolan och fritidshemmet och andra reformer inom skolan. Utredningarna gav ökad förståelse för reformernas konsekvenser och vilka förändringar som behövdes för att lösa de problem som uppstått i samband med sammanslagningen av bland annat skolan och fritidshemmet.

3.3 Teorierna som går hand i hand

De två teorierna socialkonstruktivismen och det sociokulturella perspektivet kompletterar varandra, går hand i hand, tillsammans skapar de två teorierna ett mönster i tre moment. Det första momentet utgår från det socialkonstruktivistiska perspektivet där fritidshemslärarna får information om omvärlden från andra personer. Moment två innebär att fritidshemslärarna utifrån det sociokulturella perspektivet genom interaktion, dialog och observation tar till sig och får en djupare förståelse av informationen. Det tredje momentet återkopplar till det socialkonstruktivistiska perspektivet när fritidshemslärarna sen skapar sig en bild av omvärlden genom att först ha fått information, tagit till sig den och fått en fördjupad förståelse genom interaktion d.v.s. genom det sociokulturella perspektivet och sedan skapar sig en bild av hur omvärlden fungerar och ser ut utifrån de två tidigare momenten. Det tredje momentet utgår från det socialkonstruktivistiska perspektivet i skapandet av en bild av omvärlden.

Socialkonstruktivismens grundläggande tanke är att språket har olika betydelser beroende på i vilken situation det används. Den tar utgångspunkt i Wittgenstein som menade att det finns en problematik med att följa regler eftersom regler förändras, appliceras olika i olika situationer och tolkas olika. Det är också denna problematik som påverkar den språkliga bild vi ger av verkligheten och som socialkonstruktivisterna tar stöd i (Barlebo Wenneberg 2010, s. 50).

Vad en fritidshemslärare lär sig under sin egen skolgång och uppväxt samt vad de lär sig under sin utbildning till fritidshemslärare skapar mönster som sitter kvar även senare i yrkeslivet. Säljö skriver att det sociokulturella perspektivet förklarar hur en person tar in och tar till sig ny kunskap som de senare etablerar som en del av sin världsbild (Säljö 2000, s. 22).

Fritidshemslärare och fritidspedagoger jobbar i de historiska sociala konstruktioner och tanketraditioner som präglat tidigare utbildningar och fritidshemmens utveckling under 1990-talet. Tanketraditionerna från det gamla fritidshemmet tycks på detta sätt också delvis finnas kvar i de nya fritidshemslärarnas tankegångar och arbetssätt.

Skolan står under ständig granskning, både från medier, politiker, skolinspektionen, skolverket och forskare. Med jämna mellanrum kommer nya läroplaner ut och med dem nya riktlinjer för hur skolan ska utvecklas och skötas. Dessa läroplaner grundas på aktuell forskning och granskningar av skolans arbete. Alltså sker utvecklingen av skolan och fritidshemmet genom en medveten och övervakad process som undersöker de resultat institutionerna uppnår.

4. Metod

Metoden som används i det här arbetet är en kvalitativ intervjumetod. Ahrne och Svensson skriver i *Handbok i kvalitativa metoder* att en kvalitativ metod omfattar intervjuer och analyser av texter. Vad som skiljer kvalitativa metoder mot kvantitativa är att i kvantitativa metoder arbetar man med statistik vilket man alltså inte gör i kvalitativa metoder (Ahrne, Svensson 2015, s. 9).

Studiens tre frågeställningar har varit vägledande i valet av metod. Fördelen med att använda en kvalitativ jämfört med en kvantitativ metod är att man får en förankring i den aktuella verksamheten tack vare intervjuerna. Under arbetets gång kan intervjuer också ge information som kan ge anledning till omformuleringar eller kompletteringar i form av relevanta följdfrågor.

Bjereld, Demker och Hinnfors skriver i *Varför vetenskap* om empirisk data. För att kunna forska eller lösa vetenskapliga problem behövs så kallat empiriskt material. Empiri är den data som har samlats in under till exempel intervjuer, observationer eller enkätundersökningar. Det går inte att bedriva forskning på enbart empiriskt material utan det krävs också att det finns någon form av vetenskapligt grundad teori som det går att koppla det empiriska materialet till. Det är först i denna koppling som det empiriska materialet blir relevant, annars är det enbart slumpmässig data (Bjereld, Demker, Hinnfors 2009, s. 22f). Insamling av data, vilket också kallas empiri, har i vårt fall skett genom intervjuer på plats på de olika skolorna. Informanternas svar har vi sedan kopplat till teorierna socialkonstruktivismen samt det sociokulturella perspektivet och till problemformuleringen.

4.1 Urval

Vi har genomfört fyra intervjuer och val av informanter och skolor har gjorts mot bakgrund av att vi har haft vår VFU på två av skolorna och därför har vi känt till både personalen och skolornas rutiner. Att vi kände skolans personal sedan tidigare gjorde det lättare för oss att kontakta skolorna och få möjlighet till att utföra intervjuer med fritidshemslärarna.

De övriga två skolorna valdes för att de visade intresse av att medverka i studien. En av de som blev intervjuade hade själv skrivit om ett snarligt ämne när hon tog examen vilket gjorde att hon var extra intresserad av att medverka som informant. Detta kan ha påverkat det som framkom i intervjun genom att informanten hade kunskaper i ämnet sedan tidigare och var påläst.

4.2 Intervjumetod

Genom intervjuer av fritidshemslärare med varierande erfarenheter har vi samlat in information och fått en bild av hur arbetet ser ut i dag på de skolor där vi varit och intervjuat. Det empiriska material vi samlat in under dessa intervjuer har vi sedan jämfört med empiriskt material från tidigare forskning, kurslitteratur och aktuella styrdokument för att få en helhetsbild av utvecklingen som skett under de senaste åren.

Genom att intervjua fritidshemslärarna har vi fått en bred bild av verksamheten och inställningen till fritidshemslärarnas uppdrag.

Anledningen till att vi använde oss av intervjuer och inte enkätundersökningar var att en enkätundersökning baseras på ett frågeformulär som samlar in all information. Vi ansåg att ett frågeformulär inte skulle ge oss den information vi sökte i våra frågeställningar. Fördelen med att ha en intervju är att det skapas en personlig relation mellan respondenten och informanten som leder vidare till ett gemensamt samtal och möjlighet att förtydliga om en fråga skulle vara oklar. För att få ut så mycket som möjligt av intervjuerna tänkte vi på att visa intresse och förståelse för informanterna. För att inte skapa en obekväm situation som kunde leda till en mer reserverad attityd hos intervjupersonen var det bland annat viktigt att vi tänkte på att vårt kroppsspråk skulle vara bekräftande och uppmuntrande. Vi som respondenter behövde också uppmärksamma vårt ordval och att vi bemötte informanten med lyhördhet och respekt (Patel & Davidson 2003, s. 72f).

4.3 Material

Det material vi använde under intervjuerna var den intervju mall vi tillsammans formulerat innan intervjuerna, se bilaga 2. Vidare använde vi en mobiltelefon för att kunna spela in intervjuerna.

4.4 Genomförande

Den första intervjun var 24 minuter, den andra 50 minuter och dubbelintervjun var också 50 minuter lång. Samtliga intervjuer genomfördes på skolorna i personalrum eller resursrum.

Under intervjuerna spelade vi in vad som diskuterades och efter intervjuerna transkriberade vi inspelningarna. Tanken med transkriberingen var att få en bättre överblick av intervjuerna och vad som framkommit och diskuterats.

När transkriberingen av intervjuerna var färdig läste vi igenom transkriberingarna och delade in svaren i kategorier, detta för att göra kodningen av empirin enklare. Utifrån analysen av det empiriska materialet gjorde vi en bedömning av frågorna för att se vilka eventuella likheter och mönster det fanns i svaren och vad som kunde användas i uppsatsen. Materialet som var relevant för uppsatsen redovisas här i egna kategorier med underrubriker.

Intervjuerna inleddes med frågor om informanternas utbildning, hur den var upplagd, om den var erfarenhetsbaserad eller ordinarie utan tidigare praktisk erfarenhet, vilket år de inlett sin utbildning och när de tog examen som fritidshemslärare. Av de fyra fritidshemslärare vi intervjuade var det två stycken som hade arbetat tidigare på en annan arbetsplats innan de bestämde sig för att utbilda sig till fritidshemslärare.

4.5 Reflektion över samarbete

Samarbetet under vårt självständiga arbete har varit berikande och vi har kunnat ta vara på varandras styrkor. Mats hade större möjlighet att åka till de olika skolorna och intervjuja, därför beslutade vi att han skulle göra tre av de fyra intervjuerna medan Noreen, åtog sig att transkribera intervjuerna. Uppdelningen var praktisk och fungerade bra.

Vidare beslutade vi att Mats skulle leta efter lämpliga teoretiska perspektiv och koppla dem till det självständiga arbetets ämne medan Noreen arbetade med att sammanfatta tidigare forskning. Att koppla de teoretiska perspektiven till arbetet krävde en hel del gemensamt reflekterande och analyserande. Vi hade olika lätt att förstå de teoretiska perspektiven och hur de kunde länkas samman med det material vi hade.

Fördelen med att arbeta tillsammans är att det blir mycket effektivare då vi har producerat olika avsnitt parallellt. Vi har gemensamt reflekterat över arbetets framsteg och vad nästa moment i arbetet ska vara och om någon stött på ett problem har vi tillsammans kunnat lösa detta.

Svårigheterna med att arbeta i par har vi sett hänger samman med att ta in varandras perspektiv och kombinera våra olika perspektiv i uppsatsarbetets olika skeden. Vi har dock kunna överbrygga dessa svårigheter med kompromisser och en tät kommunikation.

Skrivprocessen bestod av att vi tillsammans länkade ihop våra olika texter till en helhet och reflekterade över vilka delar som hörde under vilka rubriker och avsnitt. Vidare diskuterade vi också vad nästa steg i skrivandet skulle vara och hur vi skulle dela upp arbetet mellan varandra.

Analysprocessen skedde kontinuerligt under hela arbetet med studien. Vi hade regelbunden kontakt med varandra och skickade våra material till varandra för reflektioner och feedback på det skrivna. Framförallt skedde ett intensivt analyserande när vi kopplade historik, teori, forskning och styrdokument till informanternas beskrivningar.

4.6 Etiska överväganden

Patel och Davidson skriver i *Forskningsmetodikens grunder* att etiska överväganden är av största vikt vid all typ av forskning som berör de personer som medverkar i studien, både på mer seriös forskningsnivå men också vid mindre arbeten så som C-uppsatsskrivningar.

Vetenskapsrådet är den organisation som har ansvaret för att kraven på den forskning som bedrivs i Sverige håller de mått som krävs. Vetenskapsrådet har formulerat fyra riktlinjer för hur etiken ska vägas in i forskningsarbetet: *Informationskravet* – de som är inblandade i forskningen ska ha kunskap om forskningens syfte. *Samtyckeskravet* – de som deltar bestämmer själva graden av medverkan. *Konfidentialitetskravet* – all information om de medverkande ska förvaras på ett sådant sätt att utomstående inte kan ta del av den.

Nyttjandekravet – det insamlade materialet får endast användas i forskningssyfte (Patel Davidson 2011, s. 62-63).

De intervjuade har blivit informerade om syftet med intervjun, att den ingår i utbildningens självständiga arbete som handlar om att fördjupa kunskapen om fritidshemslärarnas yrkesroll och arbete. Vidare har de informerats om deras rättighet att avbryta intervjun vid behov. De intervjuade har också informerats om att deras medverkan kommer vara helt anonym. Informanterna har även upplysts om att intervjumaterialet enbart kommer att användas till utbildningens självständiga arbete. Denna information till informanterna är viktigt, dels

utifrån vetenskapsrådets fyra krav, men också utifrån möjligheten att skapa ett förtroendefullt utgångsläge för intervjuerna.

Alla namn på personer och platser är fingerade i uppsatsen, detta för att garantera de medverkandes anonymitet.

5. Resultat och analys

Här följer en sammanställning av informanternas svar från intervjuerna.

5.1 För- och nackdelar med yrket

De fördelar informanterna upplever är att nya grundläroutbildningen med inriktning mot fritidshem ger full behörighet till fritidshemmet. Nackdelen är att utbildningen bara ger delvis behörighet till skolans ämnesundervisning, den dubbla arbetsrollen är splittrande tycker Hannah.

”Fördelen är att man får leka och ha kul med barnen på jobbet, de är roligt att lära ut de sociala koderna t.ex. hur man fungerar i grupp men nackdelen är att fritidshemslärare blir uppättna i skolan för att vi ska vara mer som assistenter i undervisningen och det blir svårt.”

De flesta informanter förklarade för oss att även om fritidshemsläraryrket beskrivs vara en viktig del i skolan, så anses det ändå inte vara det i organisationen av det praktiska arbetet.

Vad som vidare framkommer i Hannahs beskrivning är att hennes dubbla arbetsroller blir svåra att kombinera. Hon är både ämneslärare i bild och fritidshemslärare. Om fritidshemslärare inte undervisar i ett ämne får de ofta hoppa in som resurslärare eller lärarassistenter till ämneslärare vilket hon tycker är problematiskt på grund av att det tar mycket tid och energi i anspråk och det blir mindre tid för andra uppgifter som planering av fritidshemmets aktiviteter. Hannah säger i ett senare skede av intervjun att hon blir trött av splittringen inom jobbet som fritidshemslärare. Hannah uttrycker det:

”en fot i fritidshemmet och en fot i skolan där du känner dig otillräcklig och där du kan tas i anspråk på skolans och ämneslärares villkor.”

Ovan nämndes hur Hannah beskriver att fritidshemslärarna blir uppättna av att också arbeta i skolan. Andra informanter, som Pontus, Camilla och Hampus vittnar om hur de vill skilja

mellan arbetet som fritidshemslärare och att gå in som hjälplärare under lektionstid. Vår reflektion är att en del fritidshemslärare upplever arbetsdagen som stressig när de går in som resurs eller ämneslärare men de är ibland tvungna eftersom det ingår i behörigheten.

Samtidigt finns det fritidshemslärare som inte tycker att det är något problem att hoppa in som extralärare bara det inte gör att exempelvis planeringen av arbetet för fritidstiden blir lidande.

”Man blir utbildad fritidshemslärare men denna yrkesroll göms eller glöms bort och man blir till slut som en resurslärare” säger Pontus från Activiaskolan.

Pontus har lektion en gång i veckan i förskoleklass och då handlar det om gemensamt arbete med ämnesläraren. Pontus försöker att komma bort från detta för att inte bli en resurslärare:

”jag vill inte hjälpa till som resurslärare utan komplettera. Men om jag är på lektionen då vill jag föra en dialog med läraren så att jag inte går runt och tittar i elevernas böcker utan att jag är en del av läraryrket liksom”.

Pontus är med i alla ämnen, beroende på vad som är planerat. Det ämneslärarna gör under lektionstid vill Pontus komplettera med social färdighetsträning, lekar, spel m.m. inte bara under lektionstid utan även på fritidshemmet och rasterna. Han har en helklass i 40 minuter ibland då han läser och berättar sagor och gör värderingsövningar med eleverna. Detta tycker Pontus är bra inslag i skoldelen där hans fritidspedagogiska kompetens kommer till sin rätt och kompletterar ämnesundervisningen.

Camilla är inte inne i något klassrum som resurslärare. Hon tycker inte att det är hennes forum eller hennes uppgift att hoppa in som resurslärare, det känns bara fel och hennes kollegor har aldrig bett henne att göra det heller. Camilla använder i stället förmiddagarna för att planera inför raster och eftermiddagens aktiviteter på fritidshemmet.

Pontus och Camilla har också åsikter som är väldigt viktiga för framtida fritidshemslärare. Camilla tycker att man *”skjuter sig i foten om man både försöker vara ämneslärare och fritidshemslärare.”* Hon menar att fritidspedagogik är fritidshemslärarens kärnämne som inte bör kombineras med någon lärartjänst.

Hampus menar att det är lättare för ämneslärarna i skolan att utföra sitt arbete eftersom de har tydliga riktlinjer från Lgr 11 att följa.

”De kan hämta inspiration och riktlinjer från hela styrdokumentet vilket underlättar deras arbete. Fritidshemslärarna har däremot bara de första två kapitlen i Lgr11 att utgå ifrån, därefter är det skolans ledning som bestämmer hur de ska jobba, inte bara på fritidshemmet

utan inom hela skolan. Nackdelen är att de inte har en samlad definition eller befattningsbeskrivning på hur arbetet ska utföras, eftersom det finns olika sätt att jobba. Vissa går in arbetsuppgifter som inte passar fritidshemslärares egentliga uppdrag, för att ledningen bestämmer det. Andra besitter kompetens som de inte får möjlighet att utnyttja.”

Vi tolkar detta som att fritidshemslärarna vi intervjuat är kritiska till sin dubbla behörighet i skolan och fritidshemmet. Fritidshemslärarna säger upprepade gånger att deras behörighet är mer inriktad mot rasterna och fritidshemmets aktiviteter än mot den formella undervisningen i skolan, även om de har behörighet att undervisa i vissa ämnen. De beskriver samtidigt hur de kan användas vid behov och som inhoppare eller reservpersonal men att de inte ingår som ett bestående moment i undervisningen. Vi tolkar det även som att de inte är intresserade av att delta som hjälplärare för att det försätter dem i en underordnad position jämte ämneslärarna. Deras kompetens som fritidshemslärare blir åsidosatt och värderas inte då den inte kommer till sin rätt inom den formella undervisningen. Bristen på direktiv från styrdokumentet gör det dessutom svårare att säga vad fritidshemslärarnas uppdrag under skoldelen av dagen är och det gör det svårare att hävda sig när de inte har styrdokument att falla tillbaka mot. Medan ämneslärare besitter ett kunskapsområde, ex matematik och hur man lär ut i formella lärsituationer, besitter fritidshemslärare ett mer informellt kunskapsområde.

Fritidshemslärarnas kompetens ligger bland annat i att kunna förmedla kunskaper genom informella lärprocesser så som lekar, spel och samarbetsövningar, social färdighetsträning, m.m. Sammanslagningen av skolan och fritidshemmet och att ge fritidshemslärare behörighet att undervisa i ämnen tycks ha komplicerat fritidshemslärarnas arbetssituation. I stället för att betona värdet av fritidshemslärarnas specifika kompetens som yrkesgrupp tycks skolan värna mer om det undervisande uppdraget inom skoldelen. Det blir mer av en sammanslagning av de olika yrkesgrupperna och deras olika kunskapsområden snarare än att bejaka dem som åtskilda kunskapsgränar inom skolan.

En fördel Pontus tar upp är samarbetet inom arbetslaget, arbetslagsplanering, och möjligheten till enskild planering. Vid planering inför lov arbetar fritidshemslärarna i arbetslag för att planera och skapa strukturer för vilka aktiviteter som kommer att erbjudas under loven och om de ska göras tillsammans mellan olika åldersgrupper eller inte. Så här uttryckte Pontus:

”Vi försöker arbeta fram det på vår skola och har pratat med lärarförbundet om vårt förslag att det ska vara 8 timmars enskild planering per vecka men utifrån dialogen med biträdande rektorn så får vi strukturera upp de så att alla får sin planeringstid. Vi har liksom grundpott

där alla har möjlighet och styra och bestämma och tänka. Via AL har vi trygghetstid, skyddsombud, medling osv”.

Pontus förtydligar att den enskilda planeringen handlar om raster, eventuellt medverkan på lektionstid, fritidshemmets verksamhet och lovaktiviteter. Den enskilda planeringen handlar också om kontroll och inflytande över arbetets upplägg och innehåll.

5.2 Utbildningsbakgrund

De flesta fritidshemslärare har olika roller i skolan beroende på vilket år de tog examen.

Förekommande utbildningsbakgrund för de som arbetar inom fritidshemmet är vanligtvis den äldre fritidspedagogutbildningen eller den nya grundlärarutbildningen (2011) med inriktning mot fritidshem som ger full ämnesbehörighet på fritidshemmet och delvis behörighet inom skolan beroende på vilka ämnen som ingått i utbildningen. De första fritidshemslärarna utexaminerades 2014.

Grundlärarutbildningen med inriktning mot fritidshem har olika utformning av ämnesbehörigheten beroende på högskola och beroende på vilket år utbildningen påbörjades. Några av informanterna som vi har i vår studie beskriver att det handlar om vilken kompetens man har och viljan att förändra verksamheten. Ledningens instruktioner ändras varje år vilket påverkar fritidshemslärarnas yrkesroll och funktion i verksamheten. Hannah som tog sin examen som fritidspedagog 1998 men vidareutbildade sig 2015 till fritidshemslärare tycker t ex:

”Att man är väldigt mycket i klassrummet nu mot förr, då var det bara fritidshemmet som gällde för oss fritidspedagoger. Förr hade fritids egna lokaler men de är inte så längre. Nu handlar det om att dela på allting och göra så mycket som möjligt tillsammans. De informella som man tar med sig som fritidshemslärare är något personligt som man gör utifrån sig själv.”

Vidare säger Hannah att det inte är så stor skillnad i hur arbetet utförs mellan fritidshemslärarna på hennes arbetsplats:

”Det är inte så stort skillnad på min arbetsplats eftersom alla delar på lika mycket ansvar. Jag har mer föräldrakontakt och beslutar om hur man ska gå tillväga om det händer något osv i och med att jag är arbetslagsledare.”

Pontus och Camilla menar att de yngre fritidshemslärarna har mer ämneskompetens med från utbildningen och man vill förändra och utveckla fritidshemmet på ett nytt sätt. Man följer inte fritidspedagogernas traditionella förhållningssätt utan sätter mer press på och hämtar nya idéer i skolan.

5.4 Olika erfarenhet och olika arbetsätt

Pontus och Camilla hade andra åsikter angående arbetsuppgifterna förr mot nu. De drivs av att lägga sitt fokus och sin kompetens på eftermiddagen under fritidshemmets verksamhet. De menar att den äldre personalen har ett mer traditionellt tänkande och förhållningssätt i arbetet i fritidshemmet och som resurs i skolan. De definierar sina arbetsuppgifter mer som barnpassning och barnomsorg menade Pontus och Camilla. Den äldre personalen har oftast den gamla fritidspedagogutbildning eller en barnskötarutbildning, men även yngre personal kan ha en barnskötarutbildning.

Camilla menade att hennes tolkning av situationen var att många fritidspedagoger och fritidshemslärare följer riktlinjer och kunskap från sina äldre högskole- eller gymnasieutbildningar och har svårt att ta in nya tankegångar, kunskap och forskning, på samma sätt som de nyutexaminerade fritidshemslärarna. Sedan beror det också på vilken kommun de tillhör och vilken profil inom utbildningen de har. Camilla refererar till fritidshemslärare i allmänhet och säger att de kanske är fritidshemslärare men de vill ändå lägga sitt fokus på förmiddagen inom skolans undervisande del.

Camilla menar *”Av den äldre versionen av fritidspedagogen så är de med i den traditionella delen av fritidshemmet då fritids hoppade in i skolan och blev en stenhård kultur i skolan. Är man inte så driven och insatt i de här så märker man att de inte går och hålla upp de. Av den äldre generationen fritidspedagoger med erfarenhet i det traditionella fritidshemmet blev det en utmaning att hänga med när fritids blev en del av skolan.”*

Camilla och Pontus tycker att det är viktigare att anordna rastaktiviteter än att ha halvklass i matematik och att de får tiden till planering för dessa aktiviteter.

”Utnyttja oss på rätt sätt så blir de rättvist mot alla” säger Pontus.

Citatet ovan är en liten del av en utläggning Pontus gjorde när vi frågade honom om hur han ser på sitt uppdrag i skolan. Just denna mening sammanfattar väl hur Pontus uttrycker sin

arbetsroll i den skola de arbetar i och hur de upplever att skolan ska använda fritidshemslärarens kompetens. Vi tolkar det som att det finns ett önskemål om tydlig struktur så att den fritidspedagogiska kompetensen kommer till sin rätt både i fritidshemmet och i skolan. Om fritidshemsläraren ska försöka anpassa sig och vara både på fritids och rasterna samt jobba som resurspersonal, så utnyttjas inte fritidshemslärarens specifika kompetens på rätt sätt inom skolans organisation.

5.5 Det sociala samspelet i fokus

Pontus anser att fritidshemslärare behöver ett tydligare uppdrag, ansvarsområdet behöver preciseras så att arbetsuppgifterna fokuserar den fritidspedagogiska kompetensen, yrkeskunnandet som handlar om att använda laborativa arbetssätt och utveckla barns sociala och emotionella kompetens, deras självkänsla, motivation för lärande och fostran in i skolans värdegrund.

Hannah beskriver precis som Pontus att fritidshemslärarnas fokus bör ligga på elevernas sociala och emotionella utveckling. Hon menar att stärka elevernas självförtroende kräver ett medvetet arbete, mer genomtänkt än bara de vanliga komplimangerna. Eleverna behöver mycket och pedagogiskt genomtänkt uppmuntran och uppmärksamhet vilket fritidshemslärarna kan ge dem. Hannah säger också att många barn klarar av det teoretiska arbetet, det ämnesrelaterade arbetet och utveckling av kunskaper i skolan men inte det sociala samspelet, hur man leker och bygger relationer med andra barn.

Hampus har samma uppfattning som Hannah när det gäller barns behov av både styrda aktiviteter men också tid för egna intressen. Det är lätt att styra barnens verksamhet med organiserade och pedagogiska lekar men Hampus betonar att barn också behöver tid att utforska sig själva och få utrymme för egna initiativ. Hampus uttryckte sig såhär:

”Det krävs att man förstår barnens intresse och kultur och lyssnar på dem. Det är en ständig lärdom för oss som jobbar på fritids, vi behöver alltid uppdatera oss med olika kulturella skillnader och intressen. Veta vad som är jobbet”.

5.6 Lärarlegitimation

Att få lärarlegitimation är en viktig bekräftelse på den yrkeskompetens fritidshemsläraren tillägnat sig under utbildningen, en kvalitetssäkring och tillgång vid ansökan om tjänster. Men behörigheten att undervisa medför också att arbetsgivaren, skolan, kan ta fritidshemslärarens tid och resurser i anspråk som resurslärare. Detta medför att uppdraget som fritidshemslärare begränsas till förmån för skoldelens undervisning. Hur fritidshemslärare kan påverka detta förhållande är en svår fråga men våra informanter har några olika tankar i frågan. Hannah anser att fritidspedagoger har rätt till lärarlegitimation som fritidshemslärare och hon tror att detta skulle påverka skolans inställning till den fritidspedagogiska kärnan i yrkesrollen. Hon säger att ämnen hon har i lärarlegitimationen inte är relevanta, däremot ville hon ha en legitimation för fritidshemmet, där hon har sin grundläggande utbildning. Hannah anser med andra ord att lärarlegitimationen inte ska vara knuten till en ämneskategori utan till fritidshemmets verksamhet.

Hampus tycker i stort sett samma sak som Hannah. Han säger att många fastnar vid tanken att lärandet sker vid skolbänken men att de som tänker så missar en viktig aspekt av lärandet som sker så fort eleverna kliver in i skolan och möter andra människor, vuxna barn tonåringar, allt detta samspel är lärande. Fritidshemslärare som jobbar på fritids är egentligen som specialpedagoger i social kompetens gentemot andra professioner och de står för ett specifikt område av lärandet. Såhär uttrycker Hampus sig:

”Det är en del av yrket, ju fler som är utbildade desto mer kan fritidspedagoger påverka andra att det här är viktig för alla. Samtidigt ska man tänka att fritids är fritids och inte låta det som en sekundärskola utan en självständig del fast med samverkan.”

Pontus förstår inte heller varför man ska vara behörig till ett annat ämne när man inte vill vara resurslärare. Han är fritidshemslärare och vill behålla sin kompetens inom fritidsområdet. Han menar att när man säger att man har lärarlegitimation uppstår det ett missförstånd och alla tror att man är behörig att undervisa i ett eller flera ämnen, men man är egentligen mest utbildad som fritidshemslärare. De andra behöriga ämnena har man bara läst en eller flera kort kurser i. Vill man vara ämneslärare då studerar man till lärare och inte fritidshemslärare menar Pontus. Såhär uttrycker han sig:

”Det spelar ingen roll hur mycket du har viljan att arbeta i fritidshemmet och är engagerad och kompetent när man söker jobb brukar cheferna tillägga att man är också behörig till ett annat ämne fastän man inte är lika kunnig i just detta yrke“.

Camilla är tveksam till att använda sina behörigheter inom formell undervisning, hon uttrycker det så här:

”Enligt skolverket så är man behörig att undervisa i svenska och matte om man bara har 7,5hp medan andra lärare har läst 60hp. Pontus har också läst samma sak men inte redovisat och just det är jätte konstig hur någon kan bli behörig till ett ämne som man inte känner sig säker på. Jag är säkert behörig i kemi för årskurs 6 också”.

Vad Camilla säger här att fritidshemslärare som har studerat t.ex. 7,5 hp i matematik på högskolan har behörighet att undervisa i detta ämne men de saknar den kompetens ämneslärare har som studerat 60hp i matematik. Vår reflektion utifrån vad informanterna sagt är att fritidshemslärare saknar den behörighet som ämneslärare har. Därför kan det tyckas märkligt att fritidshemslärare håller i undervisning som ämneslärare är bättre lämpade att genomföra. Fritidshemslärarnas yrkeskompetens tycks mer hamna i skymundan och de arbetar ibland mer utifrån sin ämnesbehörighet snarare än sina kompetenser inriktade mot raster och fritidshem.

5.7 Yrkesrollen i framtiden

Hur vill fritidshemslärare att yrket ska förändras i framtiden? Camilla menade att de nyexaminerade fritidshemslärarna bör få en roll där fritidshemsläraren är lika viktiga som ämnesläraren utifrån sin kompetens. Tydligare ledning, läroplaner och styrdokument kommer bli viktiga utgångspunkter för att detta ska bli möjligt. Fokus på fritidspedagogik med social färdighetsträning, fostran och trygghet under förmiddag- och eftermiddagstid är en viktig del av arbetet. Styrdokumentet är väldigt öppna för tolkning och det ställer stora krav på skolans ledning att tillsammans med fritidshemmets personal konkretisera hur den fritidspedagogiska kompetensen ska struktureras och utformas både inom fritidshemmet och skolan d.v.s. hur den balanserade sammansättningen av innehåll och arbetsformer ska tydliggöras. Det är en utmaning att skapa ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i förskoleklass, skola och fritidshem så att den fritidspedagogiska kompetensen blir tillvaratagen. Det skulle

behövas en lärarlegitimation specifikt för fritidshemmet för att underlätta fritidshemmets verksamhet och fritidshemslärarens uppdrag och arbete.

6. Diskussion och slutsatser

I det här arbetet har vi genomfört fyra intervjuer med fritidshemslärare från fyra olika skolor, var av en var en dubbelintervju med två fritidshemslärare från två olika skolor. En av skolorna var i norra delen av Stockholmsområdet och de övriga tre var i södra delen. Samtliga av dem som intervjuades är utbildade fritidshemslärare med varierande lång erfarenhet av yrket.

Vi ville intervjua fritidshemslärare med olika lång yrkeserfarenhet för att se vilken betydelse antalet yrkesverksamma år har för hur de utför sitt arbete i dag. Vi ville också få deras beskrivning av fritidshemslärarens praktiska arbete då och nu.

Vidare har vi också undersökt fritidshemslärarnas uppgifter under skoldelen av dagen och hur dessa eventuellt skiljer sig från vad som står i styrdokumentet som skolorna och fritidshemmen lyder under.

Sammanlagningen av skolan och fritidshemmet samt att ge fritidshemslärare behörighet att undervisa i ämnen verkar ha komplicerat fritidshemslärarens yrkesposition och det praktiska arbetet i skolan. Syftet med att föra samman de olika yrkesgrupperna och deras olika kunskapsområden var att öka samverkan och effektivisera utnyttjandet av de båda kunskapsområdena. Men konsekvensen har i vissa fall blivit att fritidshemslärarna involverats i undervisningen som resurser och lärarassistenter och därmed fått sämre förutsättningar för sitt ordinarie uppdrag, till exempel informella lärprocesser. I stället för att betona fritidshemslärarnas specifika kompetens tycks skolan mer satsa på att ta fritidshemslärarnas kompetens och tid i anspråk för att stödja den ordinarie undervisningen. Detta medför att fritidshemslärarnas särskilda kompetens och uppdrag kommer i skym undan.

Fritidshemslärarnas yrkesposition och kunskapsform har inte samma legitimitet inom skolan och de får därmed svårare att hävda sitt kunskapsområde och utrymme för att utöva sin specifika kompetens.

Utifrån intervjuerna tolkar vi det som att fritidshemslärare tycks se på sig själva och sitt arbete utifrån en historisk kontext. Exempelvis Hannah berättar hur hennes arbete såg annorlunda ut på 90-talet, när fritidshemmet och skolan fortfarande var åtskilda från varandra. Vi uppfattar

det som att hon fortfarande ser på sitt arbete utifrån det perspektivet, d.v.s. hur hon fick lära sig att arbetet på fritidshemmet skulle utformas och hur hennes praktiska yrkesutövande såg ut då. Tolkningen vi gör är att Hannah och de andra fritidshemslärarna ser på sig själva och sitt uppdrag utifrån en historisk kontext där de har fått lära sig hur arbetet ska utföras. Den historiska kontexten kan omfatta både deras egna erfarenheter när de som barn gick på ett fritidshem och deras utbildning till fritidshemslärare. Vi ser att det blir en konflikt mellan den förväntning som fritidshemslärarna har byggt upp utifrån sina tidigare erfarenheter och det förändrade uppdrag de har att förhålla sig till i dag, med en ny skollag där uppdraget är att samverka med ämneslärare som en integrerad del i skolan.

Kulturen i samhället men också inom skolan och fritidshemmet ändras hela tiden, som vi har beskrivit utifrån det socialkonstruktivistiska perspektivet om medveten och omedveten utveckling av sociala institutioner. De kunskaper och lärdomar fritidshemslärarna tar till sig i interaktionen med omvärlden måste ständigt värderas och omprövas i och med att de hela tiden tar in ny kunskap.

Säljö skriver att lärande är ett resultat av all mänsklig verksamhet och kan inte kopplas till bestämda organisationer som skola och undervisning. Lärande handlar om vad individer och kollektiv tar med sig från olika sociala situationer och processar och hur de omvandlar intrycken till kunskap (Säljö 200, s. 12-13). Reflektionen vi gör är att fritidshemslärarnas syn på sitt arbete har formats genom deras utbildning och tidigare erfarenheter av fritidshemmet. De ser på sig själva och sitt uppdrag utifrån denna historiska kontext vilket formar hur de förhåller sig och utövar sitt arbete i dag. Då det har skett en medveten förändring av skolan och fritidshemmet, genom statliga utredningar, forskning och skolornas kontinuerliga kvalitetsutveckling, kan fritidshemslärarna ha svårt att övergå från det system de är vana vid och anpassa sig till de nya förutsättningarna.

Tidigare i teoriavsnittet har vi gått igenom den så kallade överföringsmetaforen som Säljö tar upp. Utifrån vad informanterna i undersökningen har berättat och utifrån våra egna observationer från VFU tolkar vi det som att skolan kan förhålla sig till fritidshemslärarna utifrån överföringsmetaforen. Vår reflektion är att det finns ett intressant återkommande inslag i kommunikationen mellan skolledning och ämneslärare å ena sidan och fritidshemslärare å andra sidan. Skolans ledning, lärare men även kommunens politiker har rollen som den talande och fritidshemslärarna har rollen som lyssnande. Här sker ingen dynamisk process med ett samlärande och en tvåvägskommunikation kring fritidshemslärarnas erfarenheter och uppdrag. Vår reflektion är att den kvalitetsutveckling

som enligt Lpo 94 bör ske i samverkan mellan fritidspedagoger, senare fritidshemslärare, och ämneslärare inte sker i önskad utsträckning.

Fritidshemslärarnas och ämneslärarnas erfarenheter och kunskaper tas inte till vara på samma sätt anser vi. Fritidshemslärare används ofta som resurspersonal i skolan. Bakgrunden i detta användande av fritidshemslärarna som yrkesgrupp tycks ligga i uppfattningen att lärarna behöver mer planerings- och förberedelsetid för sin verksamhet än vad fritidshemslärarna behöver för sina aktiviteter vilket gör att fritidshemslärarna lättare kan ges andra uppgifter när de egentligen ska ha planering. Detta sätt att marginalisera utrymmet för den fritidspedagogiska kompetensen anser vi vara olyckligt då alla kompetenser behövs för elevernas utveckling. Fritidshemslärare, enligt oss borde ha ett likvärdigt uppdrag och de behöver också planerings- och förberedelsetid för de olika aktiviteter som ska hållas med eleverna under raster och eftermiddagar. Omfattningen av förberedelsetiden behöver organiseras inom arbetslaget. Fritidshemslärarnas speciella kompetens ligger i den sociala och emotionella utvecklingen hos eleverna. Det är dessutom ofta i fritidshemmet och på rasterna som fritidshemslärarna har möjlighet att förmedla skolans värdegrund, social färdighetsträning med mera till eleverna.

De fritidshemslärare vi har intervjuat har berättat att de har olika uppdrag under skoldelen av dagen. Tre av de fyra fritidshemslärarna deltar eller ansvarar på ett eller annat sätt i undervisningen, vilket de är kritiska till att göra. Hannah är ansvarig för några bildlektioner per vecka och är med i övrig klassrumsverksamhet för att bistå ämneslärarna. Hampus är också med i klassrumsverksamheten men däremot inte Camilla. Både Hampus och Camilla anser att de inte bör delta i klassrumsundervisningen då de inte ser det som en del av deras uppdrag. Pontus hjälper läraren under lektionstiden. Men han ser till att planera med ämnesläraren innan lektionen så att han vet vad som ska göras och hur. Det viktiga för Pontus är att det blir en kommunikation mellan honom och läraren så att de hamnar i en jämställd position till varandra. Hampus är i förskoleklass och har i det närmaste samma uppgifter som ämnesläraren, den pedagogiska planeringen mellan honom och läraren ligger nära det fritidspedagogiska uppdraget.

Vad vi har kommit fram till i vårt självständiga arbete stämmer överens med några av de slutsatser som Pihlgren drar i sitt arbete. Pihlgren beskriver att fritidshemmets personal har ett samarbete med de andra yrkesgrupperna inom skolan genom delaktigheten i arbetslagen. Vidare beskriver Pihlgren att fritidshemspersonalen medverkar under lektionstiden för att hjälpa eleverna i deras inläring. Här beskrivs också den komplexitet som fritidshemsläraren

har att hantera med sin yrkesroll i skolans organisation. Utifrån de intervjuer vi har genomfört har vi sett att dagens fritidshemslärare också närvarar under lektionstid och i vissa fall bedriver undervisning som ämneslärare. Informanterna i arbetet har också beskrivit att de på sina respektive skolor är med i arbetslag som består av både ämneslärare och fritidshemslärare för att planera och utvärdera undervisningen.

Något viktigt som vi har kommit fram till är att även om fritidshemslärarna har kompetens att utbilda i exempelvis matematik, saknar de den kunskap och den utbildning som ämneslärarna har vilket ger sämre förutsättningar att undervisa i ämnet. Både ämneslärare och fritidshemslärare har behörighet att undervisa i skolämnena men fritidshemslärarna har en svagare grund att stå på än ämneslärarna.

6.1 Slutsatser

Slutsatser vi drar utifrån intervjuerna och det undersökta materialet är att fritidspedagogens och sedermera fritidshemslärarens uppdrag har varit debatterat och svårdefinierat sedan yrkets tillkomst på 60-talet. Viss oklarhet rådde i frågan om fritidspedagogernas status i ett tidigt skede. Vi har tidigare nämnt att fritidspedagogutbildningen gav möjlighet att ta tjänst inom äldreomsorgen. Sveriges Fritidspedagogers Förening (SFF) som tillkom 1966 hävdade bestämt att fritidspedagogutbildningen var en lärarinriktad utbildning och alltså inte en vårdutbildning och att fritidspedagoger därför inte borde tjänstgöra någon annanstans än i barnomsorgen (Calander 1999, s. 24).

Det råder en oklarhet fortfarande i dag kring hur den fritidspedagogiska kompetensen ska tas till vara. Våra informanter beskriver att den ökade behörigheten att undervisa i andra ämnen tar bort fritidshemslärarens fokus från deras uppdrag på raster och fritidstid, men också under den tid de behöver ägna åt planering. Det är bra att fritidshemslärare går kurser i bild och musik, dessa kompetenser kan komma väl till pass under raster och fritidstid där fritidshemslärare kan ordna estetiska och stimulerande aktiviteter för eleverna. Informanterna är dock tveksamma till att dessa kompetenser ska användas i formellt undervisnings syfte på lektionstid. De menar att fritidshemslärarnas kompetens i första hand bör ligga inom fritidshemmets verksamhet och informella lärprocesser, inte att undervisa i ett ämne där ämneslärare är bättre kvalificerade. Ämnesbehörigheten har medfört att fritidshemsläraren i ökad utsträckning tas i anspråk inom skolans ämnesundervisning. Fritidshemslärarna ska

ansvara för raster och fritidshemmet och dessutom i allt större omfattning bedriva undervisning i ett skolämne. Informanterna har vittnat om hur tröttsamt det kan vara med dessa arbetsroller, att vara ämneslärare och fritidshemslärare, och pekar på risken att bli utbrända. De upplever att kompetensen inte kommer till sin fulla rätt när de lägger en stor del av sin energi på undervisning under förmiddagen och därmed finns kortare förberedelser och mindre ork till eftermiddagens aktiviteter.

Det nya vi har bidraget med till forskningen är att visa på vilka konsekvenser ämneslärarbehörigheten har fått för fritidshemslärarnas praktiska yrkesutövande och status. Genom att ge fritidshemslärarna ämnesbehörighet har det blivit lättare för skolorna att omplacera fritidshemslärarna och använda dem som resurser som kan sättas in lite var stans vid behov. Eftersom fritidshemslärarna är behöriga i vissa ämnen kan de också hålla i den ordinarie undervisningen. Om en ordinarie ämneslärare är borta är det därmed enkelt att låta en fritidshemslärare gå in och ta den lektionen. Fritidshemsläraren har svårt att säga att hen inte kan hålla i ämnesundervisning då hen har den behörighet som krävs vilket gör att fritidshemsläraren inte kan avböja.

Ämnesbehörigheten har medfört att fritidshemslärarna blivit lättare att placera in i den undervisande verksamheten vid behov. Fritidshemslärarna styrs bort från sitt arbete med att planera och anordna aktiviteter och får i stället fokusera på lektioner. Så i försöket att öka fritidshemslärarnas behörighet och status, genom att ge dem ämnesbehörighet, har fritidshemslärarna snarare fått en svagare funktion som inhoppare, resurser och vikarier än som fritidshemslärare för rasterna, inom fritidshemmet och som en specifik och kompletterande kompetens till ämnesundervisningen.

I och med att fritidshemslärarna får mer arbete att utföra på förmiddagen får de mindre energi över till eftermiddagen och fritidshemmet vilket riskerar att sänka kvaliteten för elevernas vistelse där.

Det vi har lärt oss av studiens resultat är att fritidshemslärarnas verksamhet ute på skolorna är mer skör än vad vi tidigare trott. Vi har insett att fritidshemslärarna och den fritidspedagogiska kompetensen inte tas till vara på det sätt som skolan behöver för att fullgöra sitt uppdrag. Fritidshemslärarna har en specifik kompetens som de inte får möjlighet att använda till fullo i verksamheten då de exempelvis ska hålla i undervisning under skoltid. De tas i anspråk för andra saker som att delta i undervisningen vilket ger dem sämre

förutsättningar att planera och förbereda aktiviteter för fritidshemmet och det påverkar det pedagogiska innehållet i elevernas vistelse i fritidshemmet och under rasterna.

Vi har tolkat resultatet av vår undersökning som att skolan ses som den primära undervisningsformen och fritidshemmet blir den sekundära undervisningsformen. Vad som verkar glömmas bort är den sociala utveckling som fritidshemmet står för och därför är vår tolkning att fritidshemslärarna och fritidshemmet och inte får det erkännande de förtjänar som yrkesgrupp och verksamhet. Alla informanter har bekräftat att fritidshemslärarnas yrkesroll inte har samma värde i skolans verksamhet jämfört med ämneslärarna.

6.2 Fritidshemslärarens framtid

Vår tolkning är att de som utbildar sig till fritidshemslärare lätt kan få en negativ bild av fritidshemmet när de är på verksamhetsförlagd utbildning. Detta kan medföra att yrket kan bli mindre attraktivt. För att ändra denna negativa trend krävs att skolledningen och skolverket behöver ändra sin inställning till fritidshemmet och fritidshemslärarnas uppdrag samt den fritidspedagogiska kunskapens betydelse i skolan. Vi menar att det måste ske en attitydförändring i frågan om fritidshemslärarnas roll för att kunna komma ur denna negativa spiral. Skolan som organisation behöver värdesätta och ta till vara fritidshemslärarnas kompetens. Skolledningen måste också särskilja fritidshemslärarnas arbetsuppgifter från ämneslärarnas men fortfarande bejaka och skapa strukturer för samverkan för att kvalitetssäkra skolan och därmed se till att det sker ett samarbete och gemensamt kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan skolan och fritidshemmet på ett nytt fruktbart sätt.

Utöver detta borde, anser vi, fritidshemslärarna som yrkesgrupp få en egen legitimation, motsvarande den som ämneslärarna har. En legitimation skulle stärka fritidshemslärarnas ställning både inom skolan och fritidshemmet. Genom att ha en yrkeslegitimation att utgå ifrån kan fritidshemslärarna med större kraft hävda sig själva och sin fritidspedagogiska kompetens. De kan visa på att deras behörighet inte ligger i att undervisa i grundämnena utan i den sociala utvecklingen hos eleverna genom samspel, kommunikation, spel, lekar och andra laborativa arbetssätt d.v.s. genom informella lärprocesser. På det viset kan de komma bort från den dubbla yrkesrollen som både ämneslärare och fritidshemslärare och en både stärkt och höjd status.

För att öka samförståndet mellan de nyexaminerade och de fritidshemslärare som redan är ute i arbete behövs det samarbete och utvecklade former för kommunikation. Både det

socialkonstruktivistiska och det sociokulturella perspektivet framhäver vikten av språket och hur det används för att konstruera och förmedla kunskap och erfarenheter mellan olika parter. För att tillförsäkra en god kvalitetsutveckling bör fritidshemslärare som jobbat en längre tid och följer ett etablerat mönster tillsammans med de nyexaminerade formulera yrkesrollen och fritidshemmets verksamhet utifrån uppdraget i styrdokumentet.

Undersökningen har gett oss en positiv bild av samarbetet, i form av gemensamma arbetslag och planeringstid, mellan fritidshemmet och skolan. Genom det gemensamma arbetet höjs kvalitén på elevernas vistelse i skolan och fritidshemmet och det blir ett mer kontinuerligt flöde i undervisningen, både de formella och informella lärprocesserna. Vad vi också vill lyfta fram är att vi inte är negativa till att fritidshemslärarna deltar i klassrumsundervisningen, tvärtom tolkar vi det som berikande för undervisningen. Dock, menar vi att fritidshemslärarens närvaro i skolans undervisning bör ske för att bidra med den fritidspedagogiska kompetensen, väl planerat och inte som tillfällig resurs eller inhoppare. Fritidshemslärarna behöver planeringstid för att på ett professionellt sätt kunna utföra sina ordinarie arbetsuppgifter. Då kommer allas kompetens till sin fulla rätt, samarbetet mellan fritidshemslärare och ämneslärare blir funktionell och fritidshemsläraren kan fokusera på utveckling av social och emotionell kompetens utifrån skolans värdegrund på raster och fritidshem samt i skolans undervisning.

Litteraturlista

- Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2015). *Handbok i kvalitativa metoder*. 2 [utök. Och aktualiserade] uppl. Stockholm: Liber
- Bjereld, Ulf, Demker, Marie & Hinnfors, Jonas (2009). *Varför vetenskap: om vikten av problem och teori i forskningsprocessen*. 3., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Calander, Finn (1999). *Från fritidens pedagog till hjälplärare: fritidspedagogers och lärares yrkesrelation i integrerade arbetslag*. Diss. Uppsala: Univ
- Helte Stefan, (2015), Kan fritidshem och skola sluta fred. *Lärarnas tidning*
<http://www.lararnasnyheter.se/lararnas-tidning/2013/05/20/kan-fritidshem-skola-sluta-fred>
 (Hämtat 2016-04-02)
- Klerfelt, Anna & Haglund, Björn (red.) (2011). *Fritidspedagogik: fritidshemmets teorier och praktiker*. Stockholm: Liber
- Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 3. [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lärarnas historia – Om striden kring bottenskolan, parallellskolesystemet och Lärarnas Riksförbund
http://www.lararnashistoria.se/share/proxy/alfresco-noauth/tam/content/workspace/SpacesStore/a45d5a27-9338-4bd4-9b27-6a45731661bf/download/wB_Lararhistoria_0011.pdf (2016-05-01)
- P. Lundgren, Ulf (2014) Lärarnas Historia
http://www.lararnashistoria.se/share/proxy/alfresco-noauth/tam/content/workspace/SpacesStore/a45d5a27-9338-4bd4-9b27-6a45731661bf/download/wB_Lararhistoria_0011.pdf (hämtat 2016-04-13)
- Patel, Runa & Davidson, Bo (2011). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 4., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Pihlgren, Ann S. (red.) (2011). *Fritidshemmet: fritidslärares uppdrag på fritidshemmet och i skolan*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Rudvall, Göte (2001) *Rapporter om utbildning Lärarutbildningar och lärartjänster under efterkrigstiden* (hämtat 2016-04-02)

<https://dspace.mah.se/bitstream/handle/2043/1299/utbrapp201.pdf?sequence=1>

Skolverket (2011) http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf2575.pdf%3Fk%3D2575 *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. (2011). Stockholm: Skolverket
Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=257>

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma

Wenneberg, Søren Barlebo (2010). *Socialkonstruktivism: positioner, problem och perspektiv*.

2. uppl. Malmö: Liber

Bilaga 1 - Mail till skolorna

Hej!

Jag heter Mats Millberg och går sista terminen på Södertörns högskola.

Jag håller på att utbilda mig till fritidshemslärare och håller nu på att skriva mitt självständiga arbete.

Arbetet kommer handla om fritidshemslärarens arbete och uppdrag under skoldelen av dagen, alltså under lektionstid och raster.

Jag undrar nu om det skulle vara möjligt om jag kommer och intervjuar en till två fritidshemslärare på Torbyskolan?

Vad jag kommer fråga om i intervjuerna är vad fritidshemslärarnas arbetsuppgifter under skoldagen är och hur fritidshemslärarnas utbildningar eventuellt skiljer sig åt.

Jag räknar med att intervjuerna kan komma att ta ca 40 minuter var.

Det skulle vara en stor hjälp i mitt arbete om det skulle vara möjligt att genomföra dessa intervjuer hos er.

Tider för eventuella intervjuer är anpassningsbart, men om möjligt vore det bästa att genomföra dem någon gång i vecka nio eller tio.

Mitt nummer är *****

Med vänlig hälsning

Mats Millberg

Södertörns högskola

Bilaga 2 - Intervjufrågor

- 1) Vad heter du? Och vilken skola arbetar du på?
- 2) Var utbildade du dig till fritidspedagog?
- 3) Vilket år inledde du din utbildning?
- 4) Varför ville du utbilda dig till fritidspedagog? Fördel och nackdel?
- 5) Vilken roll kan fritidspedagoger ha under skoltiden?
- 6) Hur mycket ansvar får en fritidspedagog ta i frågan om undervisning?
- 7) Var du ute på praktik på en skola eller ett fritidshem under utbildningen?
- 8) Hur kan en vanlig arbetsdag se ut?
- 9) Jobbar du med halvklaser?
- 10) Hur mycket tid ägnar du åt planering under veckan?
- 11) Är det egen planeringstid eller planerar du med andra arbetslag? Vilka i så fall?
- 12) Skiljer sig dina arbetsuppgifter sig åt i jämförelse med äldre/yngre fritidspedagoger?
- 13) Hade du annorlunda arbetsuppgifter för tjugo år sedan jämfört med nu?
- 14) Vilken roll kan fritidspedagogen få i skolan i framtiden tror du?
- 15) Anser du att fritidspedagoger har rätt till lärarlegitimation och vilken påverkan gör det under arbetslagen?
- 16) Hur tycker du att verksamheten på fritidshemmet ska se ut?
- 17) Hur ser du på ditt uppdrag i skolan?
- 18) Fritidspedagoger får ju hoppa in som hjälp lärare? Ska man eller inte?
- 19) Vad tycker du om lärarlegitimation? Ska fritidshemslärare få lärarlegitimation?

Bilaga 3 Informanterna

De intervjuade informanternas bakgrund och utbildning:

Hannah: Torparskolan i södra Stockholm, utbildad fritidspedagog på 90-talet och kompletterade sin utbildning 2014 till att bli fritidshemslärare.

Hampus: Torbyskolan i norra Stockholm, nyutbildad fritidshemslärare men med erfarenhet av barnomsorg sedan 14 år.

Pontus: Activiaskolan i södra Stockholm, nyutbildad fritidshemslärare.

Camilla: Imsdalskolan i södra Stockholm, nyutbildad fritidshemslärare.

Hannah på Torparskolans skola och förskola i södra delen av Stockholm arbetade förut på Televerket i 13 år men eftersom hon gillade att arbeta med barn och spenderade mycket tid med sina egna barn och deras kamrater ändrade hon sig och ville bli fritidshemslärare.

Hannah började studera på Liljeholmens lärarhögskola 1995 och tog examen 1998. Hannah blev senare också behörig bildlärare.

Hampus på Torbyskolan i norra delen av Stockholm arbetade förut som barnskötare i 14 år i Solna kommun. Men han tyckte att han behövde utveckla sig mer inom fritidshemmet och skolverksamheten därför bestämde han sig att 2012 börja studera till grundlärare med inriktning mot fritidshem på Stockholms Universitet där Hampus valde att ta den erfarenhetsbaserade utbildningen.

Däremot är Pontus på Activiaskolan och Camilla på Imsdalskolan nyutbildade och deras första jobb var på respektive arbetsplats. Alla dessa fyra fritidshemslärare har studerat på universitet och deras utbildning är 3 år. Här förtydligas att Pontus skola hyr in sig i Camillas skolas lokaler tills de får en egen skola.

Informanterna hade olika inriktningar under sin utbildning, Hampus hade musik och bild medan Pontus hade religion. Pontus blev behörig lärare i religionskunskap men det tyckte han inte var så viktig då hans kompetens ligger i fritidshemmet. Hampus tyckte att de två extra behörigheterna är positivt, men han använder endast dessa kompetenser på fritidstiden och inte under lektions tid. Camilla hade fler inriktningar under sin utbildning, hon hade svenska, matematik och NO.